

Abordatge de l'abús sexual infantil en el lleure

Pautes
d'actuació
i orientacions
per **tenir cura**
de les
emocions

Introducció

Tal i com va fer visible el Consell d'Europa en la seva campanya de sensibilització l'any 2010¹

Un de cada cinc menors pateix algun tipus d'abús sexual infantil.

Entre el **80** i el **85%**

dels casos tenen lloc en l'àmbit familiar.

El 90%

d'infants que en pateixen no ho expliquen durant la infància i la majoria de víctimes d'abús sexual infantil no rebrà ajuda mai, tampoc en la vida adulta.

L'abús sexual infantil afecta tant a nens com a nenes de qualsevol entorn socioeconòmic i cultural.

Tal i com mostren les dades, podem afirmar que l'abús sexual infantil és un problema social greu al qual hem de poder donar resposta com a societat, especialment aquelles persones que estan a càrrec d'infants i adolescents.

Les entitats de lleure educatiu no només són un espai de creixement personal i interpersonal per a infants, adolescents i joves, també són un context fonamental per a la detecció i l'atenció de situacions que amenacen el seu desenvolupament i benestar. En aquest sentit, si s'hi treballa adequadament i es té en compte la proximitat amb els infants i adolescents, el vincle de confiança que s'estableix, el treball que es fa en matèria de sexualitat, respecte, bon tracte i els moments de convivència i intimitat, esdevenen espais en els quals poden produir-se verbalitzacions de situacions abusives, sobretot durant colònies i campaments.

Com hem d'actuar després d'assabentar-nos que un infant està patint abús sexual infantil? Com podem pensar quan l'emoció és desbordant? Com ens cuidem entre nosaltres en aquestes situacions? Com sabem que ho estem fent correctament?

Tenir clar què cal fer quan sospitem o ens assabentem que un infant està patint algun tipus d'abús sexual ens facilitarà actuar correctament en un moment de forta càrrega emocional. Això significa **posar la víctima al centre**, activar el protocol, parlar amb els infants o comunicar-ho a les famílies. No

obstant això, no hem d'oblidar que també hem de tenir cura de les nostres emocions davant d'una situació complexa que, sovint, en el primer moment, ens dificulta pensar amb claredat.

Què vol dir tenir cura de les emocions?

Emoció és una paraula derivada del llatí que significa 'posar-se en moviment'. En aquest cas no hi ha una sola via per transitar, perquè l'abús sexual infantil impacta de manera diferent en cadascun de nosaltres i, per tant, el camí que farem serà únic.

Tenir cura de les emocions significa reflexionar sobre els seus mecanismes conscients i inconscients, generar espais per compartir malestars i angoixes, establir una relació entre emoció i acció i, en últim terme, prendre consciència de com ens està afectant aquella situació per tal de poder canalitzar l'emoció i impedir que ens desbordi.

Al llarg d'aquest document trobareu pautes i orientacions per a monitors i monitores del lleure per tal de, en primer lloc, protegir a l'infant víctima d'abusos sexuals i, en segon lloc, canalitzar les emocions que la gestió d'una situació d'abús sexual infantil pot arribar a generar.

Què és l'abús sexual infantil?

Abús: es compon del prefix «ab-», que significa sobre, i de l'arrel «-ús», que és l'acció d'usar, utilitzar. Per tant, «abús» vol dir sobreutilitzar. Què s'està sobreutilitzant en els casos d'abús sexual infantil?

Poder: la diferència de poder que hi ha entre víctima i abusador, que pot venir donada per la diferència d'edat, la força física, la consciència que es tingui en aquell moment, el nombre de persones...

Confiança: la majoria d'abusos sexuals infantils es cometem per persones que l'infant coneix i en les quals confia. L'abusador estableix una relació de confiança amb l'infant per tal de perpetuar l'abús en silenci.

Cos: l'abús sexual infantil cosifica l'infant, convertint-lo en objecte sexual per la persona abusadora, deixant de banda la subjectivitat, les seves necessitats, les emocions...

“L'abús sexual infantil és la participació de nens, nenes i/o adolescents, dependents i immadurs, en activitats sexuals que no estan en condicions de comprendre, que són impròpies de la seva edat i desenvolupament psicosexual, per a les quals són incapaços de donar el seu consentiment i que transgredeixen els tabús i les regles familiars i socials.” (Kempe, 1979)²

Sexual: és el que té relació amb la sexualitat. La sexualitat és l'esfera més íntima de les persones, d'on neixen els desitjos, les fantasies, les pors, les pràctiques sexuals, la forma de relacionar-nos amb els altres i amb nosaltres mateixos, l'expressió de gènere...

Infantil: tot i que hi ha moltes definicions del terme *infantil*, en aquest cas l'entendrem des del punt de vista jurídic, és a dir, com a menor de 18 anys. *Infantil* fa referència a qui rep els abusos, en cap cas a qui els comet. La persona que comet abusos pot ser major o menor d'edat, més gran que la víctima, de la mateixa edat o, fins i tot, més jove.

Consentiment

Perquè hi hagi consentiment, s'han de donar aquestes quatre condicions:

- ✓ **Igualtat d'informació:** les persones implicades han de tenir la mateixa informació sobre el que estan fent.
- ✓ **Igualtat de consciència:** han de tenir la capacitat d'entendre, més o menys de la mateixa manera, la informació de la qual disposen.
- ✓ **Igualtat de llibertat per dir que sí o dir que no:** la persona ha de sentir en tot moment que pot decidir què vol fer i què no.
- ✓ **Tenir 16 anys o més:** és l'edat mínima per tal que un menor pugui consentir tenir relacions amb una persona major d'edat.

Si no, NO hi pot haver consentiment, encara que el menor digui «sí».

Exemple

Una noia de 14 anys s'enamora del seu monitor d'esplai, que és molt simpàtic i toca molt bé la guitarra. El monitor sempre juga amb ella i li diu que és especial. L'última nit de campaments, la noia li escriu una carta declarant-li el seu amor i li proposa que es trobin sota l'arbre gran del campament. Allà el monitor li pregunta si li pot fer un petó i ella respon que sí.

! Tot i que la noia **ha respost que sí, no hi ha consentiment**, perquè no hi ha una igualtat ni d'informació ni de consciència, però sobretot no hi ha una igualtat de poder. El monitor té la responsabilitat explícita de tenir cura de la menor, adquirint un poder sobre ella. És el seu referent, no es pot despendre d'aquest poder i, per tant, no hi haurà una igualtat de condicions que permetin que la noia pugui consentir.

Pautes d'actuació per tenir cura de les emocions

Davant d'una situació d'abús sexual infantil és pràcticament impossible tenir totes les respostes. Sovint el primer moment és devastador perquè esclata un secret que estava enterrat, però una **actuació ràpida** facilita una millor resolució a mig i llarg termini, sobretot per a la víctima.

Quan un infant, adolescent o jove verbalitza haver patit abusos sexuals infantils s'han d'emprendre unes accions amb l'objectiu de protegir la víctima. Malgrat que es generen un seguit d'angoixes i de malestars que ens acompanyaran durant el procés, una bona gestió de la situació implica:

- **Identificar i reconèixer les emocions que es generen.**
- **Canalitzar-les per tal que no impedeixin la gestió efectiva del cas.**
- **Preservar la salut emocional de les persones implicades.**

Hi ha **pautes d'actuació** que ajuden a reduir el cost emocional i a canalitzar les emocions, per tal de dur a terme una bona actuació.

Protegir l'infant

Explicar una situació d'abús sexual infantil per part d'un infant o adolescent és molt difícil: sent la por a no ser cregut, vergonya pel que li ha passat i, sobretot, culpa per la falsa complicitat que ha generat la dinàmica abusiva. Aquests factors fan que, amb freqüència, els relats no siguin del tot clars, explícits o coherents, de manera que poden generar dubtes sobre la seva veracitat. El factor sorpresa és tampoc no ajuda a acollir la verbalització i pot esdevenir un element desbordant que limiti les primeres reaccions. A més a més, malauradament, tot i que les entitats de lleure són espais de protecció favorables a les verbalitzacions, no estan exemptes d'acollir, en algun cas, la persona abusadora a l'equip.

Cal deixar clar que el grup de monitors i monitores no ha de delimitar la veracitat o no del relat, ja que la certesa només la té la víctima. **La seva tasca és la protecció del menor mentre se'n té la guarda.**

La **protecció del menor** implica tenir present quin és **l'interès superior de l'infant**, és a dir, quines accions i processos en garanteixen un bon desenvolupament integral i una vida digna, així com quines condicions materials i afectives li permeten viure

En cas d'abusos sexuals infantils, protegir l'infant vol dir activar el protocol en cas de sospita. No fer-ho, seria desprotegir a la víctima. El silenci només protegeix a la persona abusadora.

Hem de **creure l'infant** i no culpabilitzar-lo encara més.

Evitem formular-li preguntes del tipus: Quantes vegades ha passat? Per què no ho havies dit abans? Li vas deixar clar que no volies? etc.

Escoltarem, agraïrem que ens ho hagi explicat i l'informarem de què farem amb la informació: activar el protocol i comunicar-ho a la família.

A vegades, haurem d'**emprendre accions** amb les quals l'infant **no estarà d'acord**.

plenament, tendint al màxim benestar possible. A vegades, això suposarà prendre decisions amb les quals l'infant no estarà d'acord.

La **guarda** és un concepte del dret civil, del dret de la persona i també de l'àmbit de protecció, que contempla que, qui té la potestat parental o és tutor legal d'una persona menor d'edat encomana a algú altre, temporalment, la tasca de vetllar pel benestar d'aquesta persona i de donar-li l'assistència que necessita. És a dir, durant el temps d'activitat de l'entitat, tal com signen els tutors legals en l'autorització, l'equip de monitors i monitores assumeix la guarda dels menors.

Exemple

Un nen de 15 anys amb dificultats de relació ens explica que fa anys va patir abusos per part del seu tiet, que de tant en tant encara es veu amb aquesta part de la família i que, per tant, no ho vol explicar. Quan la monitora li diu que ella, com a responsable, ho haurà d'explicar als seus pares, el nen li contesta que, si ho fa, li destrossarà la vida perquè el renyaran i el trauran de l'entitat. Per l'interès superior de l'infant, és més important notificar-ho a les autoritats i que la família ho sàpiga, que no pas que ell pugui seguir vinculat a l'entitat.

Conèixer el protocol

Davant d'una sospita o una revelació d'abús, s'ha d'actuar amb rapidesa. Per això és important conèixer el *Protocol de prevenció d'abusos sexuals i altres maltractaments en l'àmbit de l'educació en el lleure a Catalunya*³, una guia que recull els passos que cal seguir per a la bona resolució de la situació traumàtica. Presenta **tres principis bàsics d'actuació**:

- **Mínima intervenció:** significa que els infants o adolescents que relatin una situació de maltractament o abús sexual no han de ser entrevistats per més d'una persona de l'entitat. Així mateix, l'entitat tampoc s'ha d'extralimitar ni assumir tasques que no li són pròpies.

Tan perillós és no fer el que has de fer com voler fer molt més del que et toca.

- **Discreció:** no tothom que participa en les activitats o en l'entitat ha de estar al corrent de la situació detectada. Hi ha d'haver unes persones encarregades de gestionar les accions que s'han de dur a terme per garantir la protecció de l'infant o adolescent.

Encara que les emocions ens sobrepassin, la discreció no es pot deixar de banda.

- **Transparència:** apel·la a la necessitat de comunicar tot el que ha passat o del que s'és coneixedor, oferint informació i acompanyament a les famílies i a les persones afectades.

És important generar un relat verdader que es pugui explicar a infants i famílies.

Tenir clars aquests passos, ens permetrà actuar de forma correcta i protectora, prenent distància d'unes emocions que poden arribar a ser molt invasives.

El protocol especifica, també, quins agents han d'intervenir davant d'un cas de sospita o verbalització d'abús sexual infantil, com ara serveis sanitaris, serveis de protecció al menor o la fiscalia de menors.

***L'actuació
davant
d'un abús
és un treball
en xarxa.***

Confiar en la xarxa de protecció d'infància

Una bona actuació sovint requerirà la coordinació dels monitors i monitores de lleure amb altres serveis de la xarxa. La federació a la qual pertany l'entitat ha d'estar assabentada de la situació i de les accions que s'estan duent a terme i és qui orientarà l'actuació i sostindrà emocionalment l'equip. Hi ha, també, serveis socials de base amb qui moltes entitats de lleure mantenen contacte, així com altres recursos de la xarxa de protecció infantil ubicats al territori.

Si bé és cert que l'equip de monitors i monitores són a primera línia amb els infants i, davant d'una verbalització d'abús sexual infantil hauran de suportar el malestar i l'angoixa que això provoca, també ho és que treballar i confiar en la xarxa de protecció els descarregarà dels nivells d'autoexigència com a voluntaris. És important acceptar els límits de l'actuació que es fa com a entitat de lleure i centrar-se en fer bé la part que ens pertoca per tal que la resta de professionals i organismes puguin actuar d'acord a les seves funcions.

Cal recordar que els processos tenen uns *tempos*, uns circuits i una manera d'actuar que en ocasions ens poden semblar insuficients o inadequats, fet que pot generar-nos sentiments de frustració, desconfiança, ràbia...

És imprescindible confiar en la xarxa de protecció, i això implica acceptar-ne el funcionament i les limitacions.

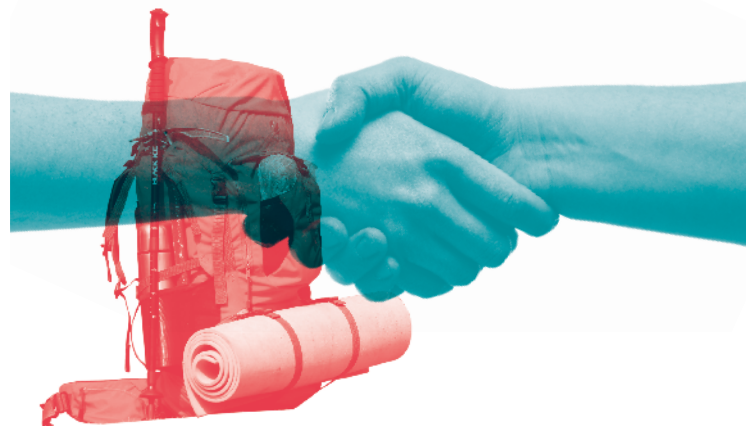
Davant de qualsevol dubte, truqueu al

11611

telèfon gratuït d'Infància respon, disponible

24 hores **al dia i** **365** dies **l'any**

Pertany a la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA), organisme de la Generalitat que vetlla pel benestar dels infants i adolescents de Catalunya. També podeu contactar amb la Fundació Vicki Bernadet, entitat especialitzada en l'abús sexual infantil.

Orientacions per tenir cura de les emocions

L'educació en el lleure té efectes terapèutics, però no és un espai terapèutic

Les entitats de lleure són un espai de creixement personal, desenvolupament col·lectiu i presa de consciència social des d'un enfocament pedagògic. Aquest enfocament, sens dubte, té efectes terapèutics, però no és un espai terapèutic. Com ja hem comentat, hi ha situacions, com ara els casos d'abús sexual infantil, que requereixen la intervenció d'altres professionals. En aquests casos, la tasca de l'equip de monitors i monitores consisteix a coordinar-se amb els professionals que convingui, sempre tenint present la família, que és qui té la tutela del menor.

Legitimar qualsevol sentiment

La vergonya, la culpa i la desconfiança són els tres sentiments habituals de les persones víctimes d'abús sexual infantil i poden reproduir-se durant la gestió de la situació. Podem sentir **vergonya** davant la possibilitat que la gent se n'assabenti i podem no voler explicar-ho, per exemple, a la federació. També podem sentir **culpa** per no haver-ho detectat abans, o per com s'està actuant. Alhora, també podem **desconfiar** de la xarxa de protecció o pensar que no s'aconseguirà res. Per tal d'aturar aquest efecte cascada en el qual, de forma inconscient, els agents implicats experimenten els efectes de l'abús i, sense adonar-se'n, en reproduïxen la dinàmica, convé ser-ne conscient per poder-se'n distanciar.

Exemple

En uns campaments, hi ha un nen de 7 anys que té conductes molt sexualitzades: toca els pits de les companyes, aprofita qualsevol ocasió per despullar-se i incomoda els seus companys amb comentaris i propostes indecents...

És molt difícil parlar amb la família, així que decidí treballar temes com la intimitat, les parts íntimes, la sexualitat... des de la mateixa entitat.

Proposta

Encara que sigui difícil parlar amb una família és ella qui té cura de l'infant gran part del temps. Tot i que la iniciativa de parlar de les parts íntimes i el respecte és bona, continua essent necessari comunicar als tutors legals les conductes de l'infant, així podran demanar ajuda professional.

Exemple

Heu d'explicar als infants que s'ha fet fora un monitor perquè ha abusat sexualment d'algú, però no sabeu com enfocar el tema i decidiu explicar que ha marxat per temes personals.

Proposta

Si un monitor ha abusat d'algun infant convé que els infants ho sàpiguen, perquè poden haver-hi més víctimes i perquè se l'expulsarà. El missatge ha de ser clar: «Aquell monitor ja no vindrà més. Ha tingut una conducta sexual inadequada que en aquesta entitat no podem permetre».

Legitimar un sentiment significa no negar-lo ni menysprear-lo, sinó ser-ne conscient i poder-ne parlar. Tots els sentiments són legítims, però no legitimen la mala praxi.

No podem justificar la no acció perquè implica un company o companya o perquè no ens hem cregut l'infant que ha verbalitzat la situació.

Un espai segur

Un espai segur, paradoxalment al que podria semblar, és aquell en el qual s'atén el malestar i les angoixes que tenen lloc arran de la verbalització d'un abús sexual.

Sovint, quan s'ha d'activar el protocol de notificació d'abús sexual infantil es produeix un pic d'estrès durant el qual la preocupació és compartida. Més endavant, com que és un tema desagradable i ningú vol pensar-hi, cau en l'oblit per a tothom menys per a la persona que ho gestiona, fet que pot provocar que se sobrecarregui i es cremi fàcilment. Per això, cal generar espais de suport mutu dins de les entitats i de les federacions ja que, tot i que cada situació és única, poden haver-hi punts en comú, i compartir l'afectació que està tenint ajuda a alleugerir la càrrega mental i a prendre consciència de com ens afecta.

A més a més, és possible que una verbalització d'abús sexual faci aflorar records oblidats que desbordin a la

persona encarregada de gestionar-ho. En aquest cas, és convenient derivar aquesta gestió a algú altre i aprofitar l'oportunitat per demanar ajuda.

No ens oblidem dels infants!

Un cop hem recuperat la capacitat per pensar i s'ha activat el protocol, és l'hora de pensar si s'ha de fer alguna intervenció amb els infants i com s'ha de fer. Abans de comunicar-ho, però, es tindrà en compte l'opinió de la víctima: si vol explicar-ho o no, si vol ser-hi present, si prefereix mantenir l'anonimat...

Si es considera que s'ha d'informar els infants, caldrà articular un relat veritable i entenedor. La recepció de la informació pot tenir formes molt diverses, depenent de l'edat, el nivell maduratiu, el vinde amb l'abusador, etc. Poden sorgir moltes preguntes que no tenen una resposta concreta i que cada infant haurà d'anar trobant a través del grup i de l'acompanyament de l'equip de monitors i monitores.

Ni de les famílies!

La gestió de casos d'abús sexual infantil, evidentment, ha d'incloure a les famílies. A causa de la complexitat que té aquest tema, es tractarà de forma específica en un altre document.

A tall de resum:

- 1** *Les entitats de lleure són espais propensos a les verbalitzacions d'abús sexual infantil.*
- 2** *L'actuació davant d'un cas d'abús és molt dura, sobretot a curt termini. Pensar en l'interès superior de l'infant a llarg termini ajuda a suportar l'angoixa inicial.*
- 3** *Per protegir la víctima, a vegades s'emprendran accions en què l'infant no hi estarà d'acord.*
- 4** *Conèixer el protocol ajudarà a actuar correctament en moments en els quals és complicat pensar.*
- 5** *La coordinació amb els professionals de la xarxa garantirà no extralimitar-se i ajudar al màxim a l'infant víctima d'abusos sexuals.*
- 6** *En els casos que sigui necessari, caldrà articular un relat comprensible i verdader per a infants i famílies.*
- 7** *En cas de dubte, sempre es pot trucar al telèfon d'Infància respon: **11611**, o a la Fundació Vicki Bernadet: **933 189 769**.*

Autoria:

Fundació Vicki Bernadet

Edició i revisió ortogràfica:

Naono SL

Disseny:

Pau Santanach

FUNDACIÓ
**VICKI
BERNADET**

Amb el suport de la Direcció General de Joventut
Departament de Treball, Afers Socials i Famílies

Antic Centre d'Integració Social

Generalitat de Catalunya
Departament de Treball, Afers Socials
i Famílies
Direcció General de Joventut

Aquesta guia té una llicència:
Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada
4.0 Internacional
(CC BY-NC-ND 4.0)